

Sanat Kültürü Bağlamında Erzurum'da Türk Sanat Mûsikîsi Varlığı Üzerine Bir Araştırma

A Research on the Presence of Turkish Art Music in Erzurum in the Context of Art Culture

İsmail Hakkı GERÇEK^{ID}

Department of Turkish Classical Music, Atatürk University, Turkish Music State Conservatory, Erzurum, Turkey

Öz

İpek yolu üzerinde bulunuşu ve Türklerin Anadolu'ya girişlerinde maddi ve manevi kültürlerin taşındığı şehirlerden biri olan Erzurum'da birçok mutasavvıf, bestekâr ve şairin varlığı hakkında mevcut kaynaklardan bilgi edinebilmekteyiz. Bahis konusu olan maddi ve manevi kültürler, tabii olarak ilin sosyo-kültürel gelişimine katkı sunmuşlardır. Bu gelişimlerden manevi kültür bağlamında değerlendirebileceğimiz âşık geleneği ve dolayısıyla müzik, Erzurum ilinde başlangıcında Tasavvuf ehlinin ve Halk ozanlarının kaleme aldığı şiirlerden oluşturulmuştur. Devam eden süreçte mevzubahis edilen şiirler halk ezgileri içerisinde zemin bulmuş ve meşk yoluyla yaygınlaşmıştır. Cumhuriyet sonrası Erzurum ili ile yolu bir sebeple kesişmiş mûsikîşinaslar, bestekârlar ve sazandeler bu şehrin Türk Sanat Müziğine olan ilgi ve alakalarına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu vesile ile Erzurumlu tasavvuf ehli, halk ozanı ve şairlerin şiirleri bestelenmeye başlanmış ve bu alanda kıymetli eserler vücuda getirilmiştir. Erzurum ilinde Türk Sanat Müziği çalışmalarının geçmişten günümüze kadar gelen süreçte toplumun sosyo-kültür yapısının devamının sağlanması bağlamında önemli olduğu ve Türk Sanat Müziğinin gerek eğitimde gerek topluma kazandırılması bağlamında aksayan ve eksik yönlerinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Erzurum, Türk Sanat Mûsikîsi

ABSTRACT

We can obtain information from the available sources about the existence of many mystics, composers, and poets in Erzurum, which is one of the cities where material and spiritual cultures were moved when the Turks entered Anatolia and its presence on the Silk Road. The material and spiritual cultures in question naturally contributed to the sociocultural development of the province. Among these developments, the tradition of minstrel, which we can evaluate in the context of spiritual culture, and therefore music, was composed of poems written by Sufi people and folk poets at the beginning in Erzurum. In the ongoing process, the poems in question found ground in folk melodies and became widespread through meşk. Musicians, composers, and instrumentalists who crossed paths with Erzurum province after the republic for a reason contributed significantly to the interest and relevance of this city to Turkish art music. On this occasion, the poems of Sufis, folk poets, and poets from Erzurum were started to be composed and valuable works were created in this field. It has been concluded that Turkish art music studies in Erzurum are important in terms of maintaining the sociocultural structure of the society in the process from the past to the present and that Turkish art music has glitches and deficiencies in terms of both education and inclusion in the society.

Keywords: Art, Erzurum, Turkish art music

Giriş

Tarihî süreçte büyük devletler, imparatorluklar kuran ve yüksek bir medeniyet inşa eden Türkler, çeşitli medeniyetlerle sürekli ilişki içinde olmuş, hem onları etkilemiş hem de etkilenmiştir.

İslâmiyet'le tanışan Türklerin müzik kültürlerindeki en aslî değişim, müzik sisteminde gerçekleşmiştir. Makam müziği olgusu karakteristik açıdan yalnız İslam'la özdeşleştirilecek bir yapı değildir.

Geliş Tarihi/Received: 20.12.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 21.02.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 24.03.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
İsmail Hakkı GERÇEK
E-mail: ismailhakkigercek@atauni.edu.tr

Cite this article as: Gerçek, İ. H. (2023). A research on the presence of Turkish art music in Erzurum in the context of art culture. *Art Vision*, 29(50), 119-126.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türk mûsikîsinin erken dönemlerinde farklı müzik sistemlerinin olduğu bilinmektedir. Makam mûsikîsinin Ön Asya'daki ve Anadolu'daki varlığıyla tanışan Türkler, mûsikî sanatını çok ileri seviyede işleyerek yüksek eserler üretmişlerdir. XIII. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan İslâmî Türk edebiyatı, mûsikîmizin de gelişerek bir medeniyet mûsikîsi seviyesine ulaşmasında müessir olmuş, Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte gerek sarayda ve gerekse kamusal alanda neşv ü nemâ bularak en parlak dönemini yaşamıştır.

Mûsikîmiz, tarihî gelişim ve etkileşim sürecinde, âşıklık geleneğinin yanı sıra, IX-X. yüzyılda Farabi, XIII. yüzyılda Safiüddin Abdülmümin Urmevî, XV. yüzyılda Abdulkadir Meragî gibi önemli nazariyatçıların katkıları ve çalışmalarından beslenerek zenginleşmiştir.

XVI. yüzyıldan itibaren büyük formlarda bestelenen dini ve din dışı eserler, işlenişlerindeki kuvvetli ifadelerle, XIII. yüzyıldan itibaren nazari olarak yükselişe başlayan mûsikîmizin melodik anlatımını güçlendirmiş, kalıcı hale getirmiştir.

Türkler, gittikleri yerlere müziklerini taşıyarak mevcut müzik kültürünü temelden etkilemiş, şekillendirmiştir. Bugün Türklerle çeşitli vesilelerle kültürel etkileşim içinde bulunan tüm milletlerin müziklerinde, mûsikîmizin etkileri görülmektedir. Batılı birçok bestekâr, eserlerinde Türk mûsikîsi motiflerini kullanmıştır. Asya, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'nın bir bölümünün müziklerinde bu etkileri açıkça görmek mümkündür. Bu etkilerin haricinde Türkler, nota ve müzik aletlerinin gelişmesine de önemli derecede öncülük etmişlerdir. Orta Asya kökenli çeşitli boy ve akortlarda yaylı çalgılar, mızraplı çalgılar tanbur, kemençe, tar, kanun, ud, bağlama, vurmali çalgılar davul, tef, bendir, daire, halile (zil), nakkare, kudüm, kös gibi çalgılar örnek verilebilecek sazlardır.

XVIII. yüzyılda III. Selim döneminin gelenek içerisinde yeni bir gelenek oluşturma çabaları ve XIX. yüzyıl II. Mahmut döneminin Batılılaşma reformları ile iki önemli evreden geçen Türk Müziğinde Batının yoğun etkisi, daha ziyade 19. ve 20. yüzyıllarda hissedilerek günümüze gelinmiştir.

Horasan, Semerkant ve İsfahan gibi kültür merkezlerinde yetişen âlimlerin Anadolu'ya gelişleri, Anadolu'da bilim ve sanatın gelişmesinde önemli bir rol oynamış, Türklerin İslâm ve Anadolu medeniyetleri ile tanışması dolayısı ile de geleneksel müziklerimiz kendi melodik yapılarını genişletmiş ve kimliğini kaybetmeden günümüze kadar daha da zenginleşmiş olarak ulaşma imkânı bulmuştur.

Yöntem

Araştırma betimsel modele dayalı nitel bir araştırmadır. Bu bağlamda Erzurum'daki müzik ve özel manada da Türk Sanat Müsikîsi varlığı, şahsiyetler, kurumlar ve faaliyetler bağlamında ele alınıp incelenmiş veriler sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Orta Asya kökenli tarihi Türk müziği zaman içerisinde çeşitli kültürel etkileşimlerle şekillenmiştir. Özel anlamda Türk sanat müziği varlığı, müzisyen şahsiyetler ve kültür adamlarının bireysel çabalarıyla şehrin çeşitli mahfillerinde işlenmek sureti ile neşv ü nema bulmuştur. Kurumsal açıdan devlete bağlı okullarda verilen eğitim kapsamında Türk sanat müziği öğretimi yapılmıştır. Belediye bağlı ya da yerel kurumlar (Mûsikî Cemiyeti, Halk Oyunları Derneği vs...) tarafından eğitim dışı alanda da mûsikî nazariyatı ve kültürü aktarılmıştır. Ayrıca Türk sanat mûsikîsi, hizmet verdiği

süre boyunca TRT Erzurum radyosunun gerçekleştirdiği yayınlar aracılığıyla da tüm ülkeye sunulmuştur.

Tarihî ve Kültürel Yönü ile Erzurum

Erzurum, "Konyalı (2010, s. 22)" nın "Dünü ve bugünü ile büyük bir şehirdir. Tarihin ve tarihçinin gözü ile de, sosyolojinin ve sosyoloğun ölçüsü ile de büyük bir şehirdir. Burası koca şarkın ticaret emtiası gibi kültür hamulesinin de yıllar yılı garbe akmasına geçit vermiş, konak olmuş, yol olmuştur" ifadesiyle tarihî, sosyolojik, kültürel ve ticarî bir merkez olma vasfını taşımaktadır.

Bu bağlamda birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, savaşlar yaşamış, Anadolu'nun Türk dünyasına açılan kapısı olarak aynı zamanda ticaret yolu üzerinde bulunan Erzurum, bundan kaynaklanan zenginliği bünyesinde muhafaza etmiştir. Bu manada Erzurum'da icra edilen Türk halk müziği repertuarındaki eserlerde dil, ağız, melodik yapı ve ritmik açıdan Türk dünyası müzikleri ile benzerliklerin varlığını görmek mümkündür. Bu benzerliklerden melodik ve ritmik yapılar, Erzurumlu tasavvuf ehli, âşıklar ve şairlerin şiirleri Türk Sanat Müziği bağlamında yapılmış olan bestelerdeki yerini almıştır. Daha ziyade ilahi ve şarkı formunda bestelenen eserler zaman içerisinde kabul görmüş olup bu manadaki verimli süreç bugün hâlâ devam etmektedir.

Erzurum'da Müsikî ve Sanat Müsikîsi

Adını, "XI. asır ortasında Selçuklular tarafından tahrip edilmiş olan Arzen'in Meyafâkirin ile Siirt arasındaki Erzen'den ayırmak üzere Anadolu'ya aidiyetini belirtecek Rûm kelimesi ilave edilerek, Erzen-al Rûm" (Solmaz, 2002, s. 4). Kelimesinden alan Erzurum, Alparslan'ın 1071'de Anadolu'yu fethi ile yerleştiği ve kendi sosyo-kültürel varlıkları ile inşa ettikleri bir şehir olmuştur.

Erzurum'da sanat ve müzik varlığı üzerine geniş malumatı, deneme üslûbu ile kaleme alınmış ancak aynı zamanda belge niteliği de taşıyan Beş Şehir isimli eserde görürüz.

Tanpınar Beş Şehir'de (2017) *Erzurum'a ait anılarını ve gözlemlerini aktarırken daha ziyade Erzurum insanı ve toplumsal yaşantısı üzerinde durmuştur* (s.53). Bunda en önemli etken Erzurum şehrinin yaşamış olduğu yıkımların ve ıstıraplarının şehir yaşantısına olan etkilerinin yanı sıra Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yaşanan yeni bir devlet kurma ve dönüşüm sürecine tanıklık etmesidir.

Şehir kültürü açısından en önemli öğelerden biri sanattır. Erzurum, çevresinde bir cazibe merkezi olmasını ekonomik ve kültürel zenginliğine borçludur. Bu zenginlikte sanatın gelişmesine sebebiyet vermiştir. Erzurum, birçok sanatın icra edildiği bir sanat merkezidir. "Burada eski bir merkez olan Erzurum'daki bütün sanatlardan bahsetmek benim için imkânsızdır" (Tanpınar, 2017, s. 53) cümlesiyle Erzurum'da mevcut olan sanat alanlarının genişliğini ifade etmiştir.

"Tanpınar Erzurum kültürü ve sanatları içinde en büyük önemi ve bilgiyi müzik sanatına vermiştir. Müzik duyguların en güzel şekilde aktarıldığı araçlardan bir tanesidir. Ona göre Müzik, şiir, resim bize derhal hayatı veren sanatlardır. Öyle ki Erzurum havalisi Erzurum'a karşı duyduğu sevgiyi türkülerle dökmüştür. bu havalide söylenen türkülerin yarısının güzelliğini övdüğü şehir olmuştur. Müzik o kadar önemlidir ki, yıkılan şehrin hayat bulmasının göstergesidir. "... kılıç artığı çocuklar türkü söylüyorlar, adlarıyla artık mevcut olmayan şeylere hudut çizen şehir kapılarının önündeki meydanlarda davul zurna çalınıyor, cirit, bar oynanıyordu" (Tanpınar, 2017, s. 53).

Erzurum'da müzik zevki ve müzik, toplumsal yapının sağlamlığı ve tarihi ile şekillenmiştir. Erzurum'da müzik zevkini de sağlam

bir sınıf şuuruna bağlı olarak, yukarıya imrenmeden kendini aşağıya açık tutmasına bağlamıştır. Bu özellik tüm toplumsal yapıyı ve Erzurum kültürünü etkilemiştir. Baştan aşağıya bu toplumsal yapı içerisinde gelişmiş bir Erzurum'u anlatmaya çalışan Tanpınar, bu özelliği boş zamanın geçirilmesine yönelik toplumsal alt yapı ile müzik zevki arasında aktarması dikkate değer bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır.

"Müzik zevki de böyle idi. Bütün Erzurumluların bildiği Bar oyunlarında, ciritte, düğünlerde bizi Malazgirt'ten Viyana'ya kadar götürülen davul zurna, o mahşeri bando çalınmış. Halk kahvelerinde âşık sazi, eşrafın gittiği gazinolarda, kiraathanelerde- bittabi Tanzimat'tan sonra- takım mûsikîsi varmış. En son takım, Kör Vahan' da santurlu, armonyumlu takımı imiş. Bunlardan, başka bir de Kur'an okuyan büyük Hafızlar vardı. Bunlar Lala Paşa'nın hatibi Kitapçı-zade Hafız Hamid Efendi, Ebulhindili Hamdi Bey ile Gözübüyük zade idi" (Tanpınar, 2017, s. 53).

Erzurum mûsikîsi kendine ait bir geleneğe sahip olduğu ve çeşitli coğrafyalardan kaynaklandığını belirterek adeta Erzurum'un coğrafik ve kültürel özelliklerine vurgu yapmıştır.

"Erzurum'da kaldığım müddetçe mahalli diyebileceğimiz müziği şahsi bir macera gibi yaşamıştım. Fakat yıllardan sonra onunla yeniden karşılaşınca, taşıdığı ıstırap yükünü anlayabildim. Tabii bu havaların hepsinde, olgun bir sanat kuvveti aramak onlardan... Eserlerinden bekleediklerimizi isteyemeyiz. Fakat bilhassa böyle olduğu içindir ki kendilerini yaratan insanların malıdır, bize top-rağı, iklimi, hayatı, insanı, onun talihini ve acılarını verirler... Şüphesiz bu eserler klasiklerden daha fazla geleneğe sahiptirler" (Tanpınar, 2017, s. 58). *"... Bu türkülerle şarkıların hepsinin Erzurum'un kendi malı olduğu iddia edilemez. Bazıları Erzurum'da doğmuşlardır. Bir kısmı da Azerbaycan ile Kafkasya ile sıkı münasebetin doğurduğu tuhaf bir çeşni, bütün melez şeylerdeki o marazi hislilik vardır. Birtakım hoyratlar, mayalar bütün Bingöl havalisinin malıdır... Bir kısmı... Harput ağzıdır... Bazısı İstanbul'da çıkmış, kervan yoluyla Zigan'a'yı, Kop'u yahut da Samsun, Sivas, Erzincan yoluyla Sansa'yı geçerek uğradığı yerlerden bir yığın hususilik alarak Erzurum'a gelmişlerdir"* (Tanpınar, 2017, s. 59).

Müzik açısından bu kadar önemli bilgilerin hemen ardından önemli bir başka bilgi daha vermiştir. *"Erzurum'da öteden beri devam eden bu iki başlı müzik geleneğinin son varisi şimdi erken ölümüne o kadar erken yandığımız Faruk Kaleli idi"* (Tanpınar, 2017, s. 60). Bu cümleyi analiz ettiğimiz zaman şu bilgileri edinmiş olacağız. Erzurum'da iki ayrı müzik geleneği vardır. Bu geleneklerden biri halk müziği diğeri ise divan edebiyatı eserlerini müziğe döken gazellerdir. Diğer önemli bir bilgi ise Faruk Kaleli'ye ilişkin vermiş olduğu bilgidir. *"Hasankale ilcasında, kubbeyi tepesinden atacak kadar gür sesiyle besteler okuyan bu coşkun adamın tekke şiiirinin tarihinde bir yeri olması lazım"* (Tanpınar, 2017, s. 61) dediği Kaleli'nin bestelerine örnek olarak İbrahim Hakkı'nın su manzumesi, Celveti nefesi ve Kolağası Ali Rıza efendinin gazellerinden yapmış olduğu besteleri sıralamıştır. Kaleli ile birlikte bu müzik geleneği içerisinde bahsettiği bir diğer isim ise Hacı Hafız Hamid'dir. Sözleri Erzurumlu Kâmî adında bir şaire ait olan Tatyana bestesini ismen zikretmiştir. Bu müzik geleneğinin diğer başı olan türkülerden birkaç tanesi hakkında da bilgi vermiştir. Bunlar. "Yaz gelende çıkam yayla başına" sözleriyle başlayan, Yayla, "Mızika çalındı, düğün mü sandın" sözleriyle başlayan, Yemen, "nezaket vaktinde serv-i bülendim" sözleriyle başlayan Billur piyale, "Erzurum çarşı Pazar" sözleriyle başlayan, Sarı gelin türkülerini yazarın ismen ve sözleriyle yazısında aktardığı türkülerdir. Bu türkülerin

yanına da sadece ismen bahsettiği Yıldız türküsünü unutmadan ilave edelim.

Erzurum'da Müzik Kültürü

İslâm dininin, güfte ve beste bağlamında geleneksel müziklerimiz üzerindeki etkisi toplumun her kesimince bilinen bir gerçektir. Özellikle bazı tarikatlar, dini eğitimin yanı sıra müzik ve güzel sanatların diğer dallarında da hizmet veren eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahse konu olan tarikatlarda eğitim almış birçok imam hatip ve hafız, müzik meşk etme imkânı bulmuştur. İlahi formu "dini ve tasavvufi duyguları dile getiren, genellikle hece vezni ile yazılmış koşma tarzındaki şiiirlerin bes-telenmesinden meydana gelmiş bir türdür" (Özkan, 2003, s. 83). Müzik anlamında ehil kişilerce Mevlevihâne ve dergâhlarda din içerikli veciz sözler, ilahi formu vasıtasıyla öğretilmeye başlanmıştır. Bu durum, Erzurum ili de dâhil olmak üzere Anadolu'nun büyük bir kısmında örgün bir işlevselliğe sahiptir.

Erzurum'da Türk Müziği çalışmalarının başlangıç itibari ile tarikat, tekke ve dergâhlarda zemin bulup beslendiğini söyleyebiliriz. Kurnuç'un (2005), *"Erzurum müzik hayatında büyük bir yer teşkil eden (1873-1931) Lala Paşa Camii imamı Hacı Hamit Efendi zaman zaman Erzurum da sesleri güzel olan hafızları eski evlerdeki oturma odalarında toplayarak tekke ve tasavvuf müziğini ahenkle icra ettirmiştir"* (s. 7) ifadesiyle müzik eğitiminin kimler tarafından, nasıl ve hangi mekânlarda yapıldığı hususunda bir bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Kültür ve sanatın bilim çerçevesinde gelişip, büyümesi gerekliliği bağlamında, Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle 1932 yılında Türkiye genelinde halkevleri kurulmuştur. Halkevleri, sanata dair birçok alanda insanları eğitip uygulamaya geçirebilmiş önemli bir kuruluş olarak bilinmektedir. Erzurum Halkevi "1932 yılında bugün Kızılay öğrenci yurdunun bulunduğu yerde olan Hennane Hanım'ın konağının üst katında faaliyete başlamıştır" (Bulut, 1997, s. 116). Erzurum halkevi başlangıç yıllarında resim, müzik, tiyatro gibi sanat dallarında hemen aktif olamamış sadece bünyesinde ilk kez bir bando takımı oluşturmuştur. Bulut, (1984), *"1940 yılında Erzurum Halkevi'nde bir klasik Türk müziği korosu kurulmasına çalışılır. Fakat o yılların Halkevi kadrosu belirli şahıslardan oluşan bir kadrodur. Aynı elemanlar hemen bütün kolların elemanlarıdır. Erzurum'da Keman, Ud, Cümbüş, Flüt çalabilen elemanlar bir araya getirilir. Klarnet bulunmadığı için enstrümanlar arasına bir de saksofon sokulur"* (s. 22) diye bahsetmektedir. Bu yıllarda Erzurum'da küçük topluluklar halinde Türk Sanat Müziğinin icra edildiğini söyleyebiliriz. Erzurum Halkevi daha sonra faaliyetlerini geliştirerek çalışmalarına devam etmiştir. Bulut'un (1997), *tespitiyle "1943 yılında Erzurum halkevimiz, eleman sayısı az da olsa, güzel bir bar ekibi, öğretmen hanımlardan oluşan bir kadın ekibi, Faruk Kaleli yönetiminde bir türküler korosu ile bir de Türk Sanat Müziği korosu mevcuttur"* (s. 116).

Erzurum'daki etkin topluluklarla alâkalı olarak Zeki Kurnuç şu bilgileri vermektedir: *"1955 Erzurum Halk oyunları ve halk türkülerini derneğinin kuruluşu sonrasında ilk Türk Sanat Müziği topluluğu İsmet Daniş tarafından oluşturulur. İsmet Daniş'in tayin edilmesinden sonra Türk müziği çalışmaları Metin Çakıcı tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Sonradan topluluk çalışmaları Ankara radyosundan tayin edilen Erzurum radyosu müzik şefi Fikret Karahan tarafından yürütülmüştür. Ayrıca bir dönem Seyfettin Sığmaz'da Türk Sanat Müziği çalışmalarına katkıda bulunmuştur. 1960-1964 yılları arasında öğrencilik, askerlik veya memuriyet hizmetleri dolayısıyla Erzurum'da bulunan Kenan Yomralı, Nemci Pişkin,*

Erol Sayan, Yaşar Özel ve Yılmaz Pakalınlar gibi müzisyenler de Erzurum'daki Türk Sanat Müziği çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır. Son olarak Kemani Haydar Telhüner'in katkılarıyla Halk eğitim merkezinde Klasik Türk Sanat Müziği eserleri meşk edilmiştir" (Kurnuç, 2005, s. 9).

Bu çalışmalarda halk müziği icra eden sanatçılar aynı zamanda Türk Sanat Müziğini de icra etmektedirler. Ortak bir repertuarla konserler verildiği bilinmektedir. Daha sonraları sanat müziği, önemini halk müziğine oranla kaybetmeye başlamıştır.

Şiirleri Bestelenen Erzurumlu Mütefekkirler, Şairler Ve Halk Ozanları

Erzurum'daki müzik varlığı, âşık tarzı üzerinden gelişip, sistemli olarak halk müziği, dinî-tasavvufî müzik ve sanat müziği alanlarında varlığını sürdürmüştür. Halk ve divan şairlerinin şiirleri, zengin bir müzik zemininin ve repertuarının oluşmasına vesile olmuştur.

Şiirleri bestelenen Erzurumlu mütefekkirlerden Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri ve Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi, önemli bir yere sahiptir. Her iki mütefekkir eserleriyle toplum nezdinde kabul görmüş ve şiirleri bestekârlara ilham kaynağı olmuştur.

Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703–1780); İbrahim Hakkı Hazretleri, tasavvuf, astronomi gibi "medreselerde okutulan ilimlerin hemen hepsini kapsayan Marifetnâme'nin müzik bölümü, hiçbir yorum ve te'vile yer bırakmayacak şekilde şiirin yanı sıra müziğe de önem verdiğini göstermektedir" (Turabi & Erhan, 2016, s. 16). Ayrıca, İbrahim Hakkı Hazretleri "Müziği feleklerin hareketi esnasında çıkan ses ve nağmeler şeklinde tarif etmektedir. Düşünürüne göre feleklerin sayısı yirmi dördttür. Hareketleri farklı olan bu yirmi dört felek, birbirini kuşatıcı ve kaplayıcı olduğundan her biri başka perdeden ses verir" (Diclehan, 1980, s. 50). İfadelerinden anlaşılacağı üzere müzik ilminin farklı disiplinlerle olan ilişkilerini de incelediği anlaşılmaktadır. Sözleri İbrahim Hakkı'ya ait birçok şiir, ilahi ve şarkı formunda bestelenmiştir. Hasankale'deki külliyesinde bir adet kanun sazının atası sayılan santur bulunmaktadır ve bu sazla büyük oğlu İsmail Fehim'in ilgilendiği bilinmektedir. İbrahim Hakkı'nın "Kederli gönüllere teselli sunmaya çalıştığı 'Mevla görelim neyler nakaratlı" (Sezer, 2013, s. 445) "Hak şerleri hayr eyler zanetme ki gayr eyler" adlı hicaz makamında bestelenmiş ilahisi çok bilinenler arasındadır.

Muhammed Lütfi Efendi (1868–1956); "Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri gibi Erzurum'un yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biridir. Alvarlı Efe Hazretleri adıyla bilinir. Hemen her Erzurumlunun gönlünde gerek mısralarıyla, gerekse menkıbeleriyle taht kurmuştur. 22 yaşında Hasankale'de imam hatiplik yapmıştır. Alvarlı efe hazretlerinin şiirlerinin ekserisi, ilahi ve gazel türü şiirlerdir. Bunun yanında Erzurum destanı gibi uzun şiirleri de vardır. Şiirlerinde birçok adet ve geleneğin izlerini bulmak mümkündür" (Elmalı, 2000, s. 49). Alvarlı Efe Hazretlerinin "meclislerine gelen önemli misafirlerini daire eşliğinde icra edilen müzik ile karşılamışlardır" (Cengiz, 2015, s. 21) ifadesinden anlaşılacağı üzere müziğe verilen önemi anlayabilmekteyiz. Alvarlı Efe'nin şiirlerinin yöresel halk ezgilerini tesiri içerisinde daha ziyade "Uşşak, Hüseyini, Segâh" makamlarında ilahi formunda bestelenmiştir. Ayrıca, Efe Hazretlerinin şiirleri "Dilin akıcılığı ve anlaşılabilirliği, bilhassa besteye oldukça uygun olması vb. sebeplerden dolayı" (Turabi, 2015, II. s. 83) birçok bestekârın dikkatini celbetmiştir. Alvarlı Efe hazretlerinin çok sayıda şiirleri bestekârlarca tercih edilip bestelendiğini söyleyebiliriz. "Ulusal ve yerel sanatçılar tarafından icra edilen güfte unsuru Alvarlı Efe hazretlerine ait 119 eseri bulunmaktadır" (Feysi, 2015,

II. ss. 90–99). Bestelenen bu eserlerden "seyreyle güzel, ey kerem kâni, vb" bilinirlik ve tanınırılık bağlamında örnek olarak verilebilir.

Şiirleri Bestelenen Erzurumlu Şairler

Nef'î (1572–1635); Cumhuriyet dönemi öncesi şairlerinden Nef'î'nin şiirleri dönemin büyük bestekârları (Buhûrizâde Mustafa İtrî, Eyyubi Mehmet Bey vb) tarafından bestelenmiştir. Cumhuriyet dönemi sonrası bestekârları Ekrem Güyer, Nurhan Hekimoğlu vb tarafından da Nef'î'nin şiirlerinin bestelendiği bilinmektedir.

Nef'î, 1572 yılında Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğmuştur. Arapça ve Farsça öğrenmiş Padişah I. Ahmet döneminde İstanbul'a gelmiş, şiirlerinin beğeni kazanmasıyla da sarayda iyi bir göreve atanmıştır. Sadrazam Bayram Paşa'yı ağır bir dille hicvedince boğdurulmuştur. "Nef'î "Divan edebiyatının kaside, gazel, rûbaî gibi değişik türlerinde ürünler vermiştir" (Kurnuç, 2005, s. 24). Nef'î'nin; "Türkçe Divan, Farsça Divan, Sihâm-ı Kazâ" (Kasır, 2018, s. 29) isimli üç eseri bulunmaktadır. Nef'î'nin Türkçe ve Farsça divanlarında kaside, rûbaî ve gazel formundaki şiirler bir araya getirilmiştir. Sihâm-ı Kazâ isimli eseri hiciv üzerine kaleme alınmıştır.

TRT Repertuarında güftesi Nef'î'ye ait birçok beste bulunmaktadır. Bunlardan bestesi İtrî'ye ait "Tûtî-i mu'cize-güyem ne desem lâf değil" TRT Repertuar No:10723, (s. 508) dizesiyle başlayan şiiri en ünlülerindendir.

Cumhuriyet dönemi sonrası Kemalettin Kamu, M. Sıtkı Dursunoğlu, Naim Göller, Hilmi Nalbantoğlu, Feyyaz İbrahimhakkioğlu, M. Emin Alper, Nurullah Genç, Nurullah Özkılıç, İsmail Bingöl, Zekiye Çomaklı, Cevat Oran gibi Erzurumlu şairlerin şiirlerinden, değişik makamlarda bestelenmiş eser örneklerini ilgili kaynaklarda bulabilmekteyiz.

Âşık Emrah (1784–1860); 19. asır saz şairlerindedir. Erzurum'un tambura köyünde doğmuştur. Ömrü gurbette geçmiş bir âşıktır. Birçok çırak yetiştirdiği bilinmektedir. "Emrah'ın koşmaları yöresel ezgi dokusunun zenginliğini, Emrah'ın şiirlerindeki müziksel öğeler ve özellikle halk müziğinin doğup gelişmesinde çok önemli yer tutan duyguların (sıla hasreti, gurbetin kahrı) işleniş Türk müziği repertuarına birçok güzel eser kazandırmıştır. Erzurumlu Emrah'ın Türk Sanat Müziği repertuarı içinde bestelenmiş 8, Türk halk müziği repertuarı içinde 16 eseri bulunmaktadır" (Feyzioğlu, 2006, ss. 257–265). Güftesi Âşık Emrah'a ait "Kendim gurbet elde gönlüm silada" isimli eser, Seyfettin Sığmaz tarafından Muhayyer Kürdi makamında bestelenmiş bilinen şarkılar arasındadır.

Erzurumlu Bestekârlar

Hasankaleli Hasip Dede (XVIII yy); Mevlevî Şairlerinden olup "1829'da Konya Mevlevî Hanesinde neyzen başı olarak göreve getirilmiştir" (Kurnuç, 2005, s. 73). Eğitimi İstanbul'da tamamlamış olmasının verdiği katkıyla bestelediği Saz Semailer ve Peşrevlerde daha çok klasik üslup hâkimdir. Bugün unutulmaya yüz tutmuş "Gülzar peşrev ve saz semaisi," "Rûy-i Dilârâ saz semaisi ve peşrev" makamlarda saz eserleri bestelemiş ayrıca bestekârın bestelemiş olduğu "Nihavent Saz Semaisi" ise müzik severler tarafından yaygın olarak bilinmekte ve eğitim sürecinde kullanılmaktadır.

Erzurumlu Haydar Telhüner (1911–1963); "Küçük yaşlarda Tef, Davul çalmaya daha sonra Mey üflemeğe başlayan Telhüner, kendi çabaları ile yetişmiş iyi bir Keman sazı icracısı ve bestekârdır. Besteleri daha çok Türk halk müziğine yakın olmakla bilinen Telhüner, Geleneksel Türk Sanat Müziğinde de eserler bestelemiştir. Yirmi beş'den fazla bestesi olduğu bilinen Telhüner'in Sadettin Kaynak ve Selahattin Pınar'dan feyiz alan

bestekârın üzerinde her iki üstadında etkileri vardır (Kurnuç, 2005, s. 74). Özellikle "Hüsnüne güvenme ey Rûy-i mâhim" adlı hicaz makamındaki bestesinde bu etki açık olarak görülebilmektedir. Ayrıca bestekârın diğer besteleri de bestekârın sanat gücünü gösterir mahiyettedir.

Erzurumlu bestekârlar arasında Seyfettin sığmaz, Doğan Koçer, Kıyasettin Temelli, Zeki Erdal, Osman Nuri Özpekel, Sefa Yelden, İsmail Hakkı Fencioğlu, Sıtkı Sahil, Ümit Malkoç, İsmail Hakkı Gerçek gibi isimlerin alanlarında yetkin olup değişik makamlarda bestelerinin olduğu bilinmektedir.

Erzurum'da Müzik Kurumları

Erzurum Radyo Televizyon Kurumu

TRT Erzurum Bölge Radyosu, "6 personelle 1 KW gücüyle kısa dalga vericisiyle 39,22 metre 7,649 MHZ üzerinden 4 günlük deneme yayınının ardından 15 Aralık 1960 tarihinde saat 12,30'da Cemal Gürsel'in konuşmasıyla faaliyete geçmiştir. 1966 yılı ocak ayında SSK bölge müdürlüğü üst katındaki 5 odalı yere kiracı olduktan sonra, Ekim 1966'da çağın gereklerine uygun olarak özel yaptırılan şimdiki binasına taşınmıştır" (Kurt, 2017, s. 47).

Erzurum Radyosunda Türk Sanat Müziği faaliyetlerinin, "1971 yılında Erzurum Halk Eğitim Merkezinde Bestekâr Hüseyin Erbay'ın gayretleri ile başlamış" (Kurnuç, 2005, s. 13) tir. Daha sonra Kemanî bestekâr Zeki Erdal'ın yönetiminde bir süre Halk Eğitim Merkezi'nde, sonradan Halk Oyunları ve Halk Türküleri Turizm Derneği gibi farklı yerlerde Türk Sanat Müziği çalışmaları devam etmiştir. Kurnuç (2005), Bir süre sonra "TRT Erzurum Radyosu müzik şefi Necatî Borlak nezaretinde radyodaki çalışmaların başladığını, (s. 14) Profesyonel anlamda, dönemin radyo müdürü Adnan Vangölü'nün önderliğinde ve TRT Erzurum Radyosu saz sanatçılarından Kıyasettin Temelli'nin yönetiminde 1978 yılında akitli saz ve ses icracılarından müteşekkil bir topluluğun oluşturulduğunu, bu topluluğun Türk müziğinin değişik formlarında bant kaydı yaptığını ve bu kayıtların radyoda yayınlandığını söyler." Ayrıca Kurnuç (2005), "1985 yılında dönemin TRT genel müdürü Prof. Dr. Tuncay Toskay'ın yönetim kurulundaki büyük desteği ve ilgisi ile 35 kişilik TSM sanatçı kadrosunun ihdasının sağlandığını" (s. 17) belirtir.

Erzurum radyosuna alınan kadrolu saz ve ses sanatçıları ile Erzurum'daki sanat müziği faaliyetleri değişik şeflerin yönetiminde Türkiye genelinde ses getirir olmuştur. Özellikle tanbur sanatçısı Tefik Soyata yönetiminde icra olunan değişik makamlardaki fasıl programları sanatseverlerce takdire şayan bulunmuştur. "1993 yılından sonra topluluk elemanlarının bir kısmının diğer radyolara tayin edilmeleri veya geçici olarak görevlendirilmeleri dolayısıyla yetişmiş eleman sıkıntısı çekilmeye başlanmış, hatta emisyon kayıtları olumsuz yönde etkilenmiştir" (Kurnuç, 2005, s. 18).

TRT Erzurum Radyosu, kuruluşundan itibaren kronolojik olarak ifade edilen Türk Sanat Müziği topluluğunun kıymetli saz ve ses sanatçıları ile Erzurum ve çevre illerde birçok konserler vermiştir. Ayrıca radyo yayınları ile geleneksel müziklerimizin duyulmasında, tanınmasında ve aktarımındaki başarıları, toplum nezdinde kabul ve takdir edilmiştir.

Kadrolu sanatçıların diğer radyolara tayini sonrasında Erzurum'da görevine devam eden ney sanatçısı Sefa Yelden yönetiminde TRT Erzurum radyosu bünyesinde Atatürk Üniversitesi öğretim elemanları, öğrenciler ve önceden akitli çalışmış ses ve saz icracılarından mürekkep bir koro oluşturulmuştur. Bu koro 2002-2004 tarihleri arasında Türk Sanat Müziği alanında, fasıl, beraber solo ve koro bant yayını yapmıştır. Bu tarihten sonra

koro varlığını devam ettirememiş ve daha sonraları TRT Erzurum Radyosunda sanat müziği icra eden farklı guruplardan oluşturulmuş saz ve ses icracılarıyla ara ara bant yayını yapılmıştır. Günümüzde Türk Sanat Müziği alanında mevcut kayıtların radyodan yayınlanması haricinde herhangi bir çalışma yapılmamaktadır.

Eğitim Kurumları

Atatürk Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı

2011 yılında dönemin Rektörü Prof. Dr. Hikmet Koçak'ın girişimleriyle Prof. Dr. Nesrin Feyzioğlu ve Doç. Dr. İsmail Hakkı Gerçek tarafından Türk Müsıkisi Devlet Konservatuvarının kuruluşu gerçekleştirilmiş olup 2016 yılında eğitim ve öğretimine başlamıştır. Birimin ders içerikleri İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı müfredatı model alınarak oluşturulmuştur. Hazırlanan müfredatta dersler, ağırlıklı olarak Türk müziği çalgıları, Türk müziği nazariyat, solfej, toplu icra ve repertuarı yine Türk Halk müziği solfej, nazariyat, toplu icra ve repertuarından teşkil edilmiştir. Ayrıca Türk müziği tarihi, Türk kültür tarihi, Türk müziği edebiyatı, Estetik, Müzik sosyolojisi, Organoloji, Diksiyon ve Akustik gibi dersler de programda yer almaktadır. Mevcut ders içeriği ile Türk Müsıkisi Devlet Konservatuvarı, Erzurum ve bölgede Türk Müziği alanına ilgi duyanlar için tercih edilir konumda olup, bilimsel çalışmaların "Panel, Çalıştay, Konferans, Söyleşi, Proje" yanı sıra Türk Müziği alanında (Sanat müziği, Halk müziği ve Dini-tasavvufi müzik) konserler vermekte, ahalinin müsik zevkini beslemektedir.

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

1995 yılında kurulmuş olan fakülte, Müzikoloji bölümü ile eğitim-öğretimine başlamıştır. Müfredatı, İTÜ temel bilimler bölümünün içeriği model alınarak oluşturulmuş olup ağırlıklı olarak Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği derslerinden müteşekkilidir. Ayrıca Türk müziği çalgılarının tamamına yakınının dersleri de verilmektedir.

Müzik Bilimleri bölümü, bilimsel çalışmalarının yanı sıra yetkin öğretim elemanı kadrosu ile Erzurum'da Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği ve Batı Müziği alanlarında konserler düzenlemiştir. Bu konserler halk nezdinde ilgi ve beğeni ile karşılanmıştır. Gerçekleştirilen konserlerin sosyo-kültürel açıdan topluma önemli katkı sağladığı bilimsel bir gerçektir.

Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Müzik Eğitimi Bölümü

Eğitim fakültesi güzel sanatlar müzik eğitimi bölümü, 1992 yılında eğitim ve öğretimine başlamıştır. Eğitim fakülteleri yönergeleri bağlamında bu fakülteler bünyesinde kurulmuş müzik bölümleri ortak bir müfredata tabidirler. Eğitim fakültesi güzel sanatlar müzik eğitimi bölümü, 1992 yılında Erzurum'da eğitim ve öğretimine başlamıştır. Başlangıcından 2017 yılına kadar Türk müziği dersleri müfredat gereği üçüncü sınıfta bir dönem olarak okutulmuştur. 2017'den sonra yine müfredat gereği iki dönem "Türk Sanat Müziği teori ve uygulama" ve iki dönem de "Türk Sanat Müziği Koro" dersleri olarak okutulmaktadır.

Eğitim fakültesi güzel sanatlar müzik eğitimi bölümünde, bilimsel çalışmalarının yanı sıra müfredat ve Türk Sanat Müziği çalgılarının eksikliğinden kaynaklanan durum sebebi ile daha ziyade halk müziği ve orkestra konserleri verilmektedir.

Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi

Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, Erzurum'da 1998 yılında kurulmuştur. Bir dönem Erzurum Güzel Sanatlar Lisesi olarak isim değişikliği yapılmış ve son olarak Raci Alkır Güzel Sanatlar Lisesi olarak eğitim-öğretime devam etmektedir.

Kuruluşundan 2015–2016 yıllarına kadar müfredat gereği Türk müziği derslerinin okutulmadığı, bu tarihten itibaren 9. ve 10. sınıflarda ikişer saatlik “Türk müziği teorisi ve uygulaması” derslerinin müfredatta yer aldığı bilinmektedir. Türk Sanat Müziği ile ilgili derslerin sadece teori ve uygulamadan ibaret olmadığı bilincinden hareketle, Lise müfredatında müzik tarihi, müzik edebiyatı, müzik felsefesi, vb derslerin de okutulmasının gerekliliği Türk müziği üstatlarınca kaçınılmaz kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Türk müziği alanında mevcut derslerin kredilerinin yetersizliği dikkat çekicidir.

Mûsikî Dernekleri

Erzurum Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği

Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği 1955 yılında kurulur. Dernek, Erzurum kadın ve erkek barları, halk müziği korusu, sanat müziği korusu ve tiyatro gibi branşlarda faaliyet göstermektedir. Özellikle derneğin erkek bar ekipleri Türkiye ve dünya çapında yapılan yarışmalarda üstün başarı gösterip birincilikler almış ve ünlenmiştir.

Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneğinde ilk sanat müziği topluluğu, İsmet Daniş tarafından oluşturulur. Daha sonra Metin Çakıcı ve Fikret Karahan yönetiminde Türk Sanat Müziği çalışmalarına devam edilir. Bir dönem Seyfettin Sıgmaz'ın da bu çalışmalara katkı sunduğu bilinmektedir.

Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği kuruluşunun ilk yılında Halk Eğitim Merkezi'nde bir etkinlik tertip eder. Program akışı; “1- Konuşma, 2- Barlar, 3- Halk Türküleri, 4- Klasik Koro, 5- Nesrin Ulsoy ve İsmet Daniş' den solo şarkılar, 6- Azeri Oyunları, 7- Kadın ekibi” (Bulut, 1984, s. 30) şeklindedir. Devam eden yıllarda hemen her yıl Cumhuriyet Bayramı ve Erzurum'un düşmandan kurtuluş günü olan 12 Mart gecelerinde dernek tarafından etkinlikler düzenlenmiş olup her etkinlik içerisinde sanat müziğine dair bir bölümün olduğu bilinmektedir. Dernek ayrıca tertip ettiği bu gecelerde, dönemin tanınmış ünlü sanatçıları da misafir etmiştir. Bu sanatçılar arasında “Celal Güzelses, Şükran Ay, Necdet Tokatlıoğlu, Kevser Tanrıkur, Gönül Akın, Safiye Filiz, Mustafa Sağyaşar, Sevim Tanürek, Nesrin Sipahi” gibi isimleri anabiliriz.

Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği'nin ismi 1967 yılında “Erzurum Halk Oyunları Halk Türküleri Turizm Derneği” (Bulut, 1984, s. 53) olarak değişmiştir. Dernek 1983 yılına kadar Türk sanat müziği alanında aktif olarak faaliyet göstermiştir. Bu yıldan sonra dernek çatısı altında Türk sanat müziği çalışmaları önemini kaybetmeye başlamıştır.

2019 yılında Erzurum Halk Oyunları Halk Türküleri Turizm Derneği çatısı altında, dernek başkanı Selahattin Öğüdüm başkanlığında ve Doç. Dr. İsmail Hakkı Gerçek yönetiminde bir Türk Sanat Müziği topluluğu oluşturulmuştur. Bu topluluk günümüzde hâlen aktif olarak çalışmaktadır.

Erzurum Mûsikî Cemiyeti

Erzurum'da müzik kültürü başlığı altında özel çabalarla Türk müziği çalışmalarından bahsedilmiştir. Bu çalışmaların il bazında Türk sanat müziği sevenlerine olan katkıları muhakkaktır. Ancak Türk sanat müziğine ilgi duyan halkın bu konuda nasıl, nerede ve kim tarafından eğitilmesi gerekliliği hususunda eksikliklerin olduğu aşikârdır. Bu eksikliğin giderilmesi bağlamında Erzurum Müzik Cemiyeti, Türk müziği çalışmalarına gayri resmi olarak Dr. Sadık Yalçın'ın başkanlığını yaptığı Türk Ocakları çatısı altında 1995 yılında Arş. Gör. İsmail Hakkı Gerçek yönetiminde başlamıştır. Derneğin kendi imkânları ile şehrin sanata duyarlı şahsiyetlerinin

ve kurumlarının “Erzurum Halk Eğitim Merkezi, Erzurum Ticaret Odası Başkanlığı, Erzurum Valiliği, vb” desteği, bu müzik cemiyetinin çalışmalarının devamlılığında önemli bir rol oynamıştır. Şehrin muhtelif yerlerinde varlığını idame ettiren Erzurum Müzik Derneğinde; Geleneksel Türk sanat müziği solfej, nazariyat ve repertuar dersleri ile çalışmalar bir süre devam ettirilmiş ve 2001 yılında resmi hüviyet kazanmıştır. Çalışmalar neticesinde Türk müziğinin en büyük formlarından olan âyîn-i şerif dâhil olmak üzere fasıl, ilahi ve şarkı formlarında konserler vermiştir. Her kesimden ve her yaş grubundan katılımın olduğu bu dernek, tabii olarak insanların tanışmasına, bilginin paylaşılmasına ve ayrıca genç kursiyerlerin yetişip alana hizmet vermeleri bağlamında şehre ve halka önemli katkılar sunmuştur. Erzurum Müzik Cemiyetinden yetişmiş; milli eğitim, üniversite, kültür bakanlığı, devlet koroları ve TRT vb. kurumlarda görev yapan birçok sanatkârın varlığı bilinmektedir. Erzurum Müzik Cemiyeti 2009 yılında faaliyetlerine son vermiştir.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi

İl genelinde sanatsal faaliyetlerin sergilenmesinde eksikliği hissedilen salon ihtiyacı, Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin girişimleriyle şehrin değişik semtlerinde sanat eğitimi ve etkinliklerin ifa edildiği sanat merkezleri binaları kullanıma sunulmuştur. Büyükşehir Belediyesi bünyesinde ERVAK kadınlar kolunun girişimleriyle başkan Erdal Güzel ve Nuran Çelenk önderliğinde, 2016–2017 yılları arasında Kürşad Hakan Tuluk yönetiminde sanat müziği topluluğu oluşturulmuştur. Topluluk Hulusi Seven sanat merkezinde belli bir süre çalışmalarına devam etmiştir. Topluluk 2017–2019 yılları arasında Doç. Dr. İsmail Hakkı Gerçek yönetiminde çalışmalarına yeniden başlamış ve birçok konser vermiştir. Bu koro hâlihazırda Kürşad Hakan Tuluk yönetiminde İbrahim Erkal sanat merkezinde çalışmalarına devam edip konserler vermektedir.

Ayrıca, Erzurum Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, 2022 yılında, İbrahim Erkal Sanat Merkezinde birçok etkinliğin yanı sıra Türk sanat müziği konserlerinin de verildiği bilinmektedir.

Türk sanat müziği alanında faaliyet gösteren bir diğer belediye Palandöken belediyesidir. Bu belediye, başkan Av. Muhammet Sunar tarafından 2021 yılında Selçuk İçoğlu yönetiminde “Türk mûsikîsi topluluğu” adı altında bir sanat müziği topluluğu oluşturulmuş ve yeni kurulmuş olmasına rağmen alanda yetkin müzisyenler ile konserler vermiş ve çalışmalarına devam etmektedir.

Günümüzde Erzurum Büyükşehir Belediyesi ve diğer belediyeler kendi bünyelerinde Türk sanat müziği çalışmalarını desteklemekte ve oluşturdukları topluluklarla konserler tertip edilmesi hususunda gereken desteği vermektedir.

Türk Sanat Müziği İcra Edilen Mekânlar

Hemşin Pastanesi

Anadolu illerinin birçoğunda manevi kültür taşıyıcısı kimliğine muktedir mekânların olduğu bilinmektedir. “Şehirlere hususiyet bahşeden bazı mekânlar vardır. Şehir kendi isminden çok, bu nev'i yerlerin ona kattığı değerlerin dışarda yankı bulmasıyla tanınır” (Bingöl, 2018, s. 93). İşte Erzurum da bu mahiyette mekânlara sahip bir şehirdir. Bu mekânlardan Erzurum'un merkezinde şehrin bütün kesimlerinin uğrak yeri olan Hemşin pastanesi, 1938 yılında kurulmuştur. Müdavimlerinin hemen her konuda hoşgörü çerçevesinde fikir alışverişinde bulunduğu bu pastane, “1995 yılında Unesco Türkiye Milli Komisyonu tarafından hoşgörü ödülüne layık görülmüştür” (Düzgün, 2005, s. 134). Bu mekân pastane olmakla beraber, bilim, sanat, tarih, siyaset, edebiyat, felsefe vb. konuların konuşulduğu ve “1950'li yıllarda Erzurum'da bando

bölüğünden bir astsubayın, her gün Türk sanat müzikisinin seçkin eserlerini icra ettiği, "... Bazen de Lala Paşa Camii'nin müezzininin gazel okuduğu" (Düzgün, 2005, s. 134) ve müziğin icra edildiği bir mekândı. Birçok bilim adamı, siyasetçi, sanatçı vb. hâsılı herkesin uğramayı arzu ettiği bu mekân, kültür taşıyıcılığı görevini ziyadesiyle ifa etmiştir. Bu pastanede ayrıca sanata dair "Film Müzikleriyle Kazım Karabekir Paşa konulu, "80.Yıl Erzurum Kongresi" kasetinin tanıtım resitali" (Kurt, 2017, s. 105) gibi birçok etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Alâeddin Yavaşca, İnci Çayırılı, Mustafa Keser, TRT Erzurum, Ankara, İstanbul radyolarının kıymetli saz ve ses sanatçıları, yerel sanatçılar, Atatürk Üniversitesi müzik bölümünün öğretim elemanları gibi birçok şahsiyetin gerek icra gerek ziyaret bağlamında uğrak yeri olarak ünlenmiştir. Pastane el değiştirdikten sora 2016–2018 yılları arasında Atatürk Üniversitesi öğretim elemanlarınca haftanın bir veya iki gününde Türk müziği dinletileri yapılmıştır. Günümüzde bu anlamda bir etkinlik yapılmamaktadır.

Hemşin pastanesi gibi Erzurum'un merkezinde bulunan Emirgan Çay Evi 'de küçük grupların Türk müziği icra ettiği mekânlar arasında zikredilebilir.

Komesli Han

Yaklaşık bir asırlık geçmişle, dönemin kervanlarına ev sahipliği yapmış Komesli Han, müdavimlerince "baltahâne" olarak isimlendirilmiştir. Bir dönem şehrin ekâbirlerince, siyaset, edebiyat, tarih, felsefe, sanat vb. konuların konuşulduğu bir mekân olarak bilinmektedir. Müdavimler arasında şehrin sanatseverlerinin de uğrak yeri olarak bilinen bu mekânda, gramofonda taş plaktan şarkılar dinlenir yer gelir şarkılara eşlik edilir yer gelir şarkı sözleri üzerinden sohbetler geliştirilir. Dolayısıyla bu mekânda Türk sanat müziği ile ilgili yüksek bir zevk seviyesinin olduğu söylenebilir. Ayrıca, alaylı tabir ettiğimiz yerel icracıların gazel, şarkı ve türkü formlarında eserlerin seslendirildiği bu mekân, günümüzde mahalli amatör grupların halk müziği icra ettikleri, kısmen de farklı gruplarca Türk sanat müziğinin icra edildiği bir yer olarak varlığını devam ettirmektedir.

Temelli Kırathânesi

Erzurum halkının bilhassa sanatseverlerin uğrak yerlerinden olan Temelli Kırathanesi, yarım yüzyılı aşkın tarihiyle Yoncalık mahallesinde Gıyasettin Temelli ve çocukları tarafından işletilen bir mekândır. Gıyasettin Temelli, Ziraat mühendisi olup, tapu dairesinde memur olarak çalışmış ve aynı zamanda klarnet üfleyen bir müzikçisidir. Temelli, TRT Erzurum radyosunda oluşturulan akitli Türk Sanat Müziği koro şefliği, Güzel sanatlar fakültesi müzik bilimleri bölümünde öğretim elemanı olarak Türk Sanat Müziğine hizmet vermiş bir şahsiyettir. Bu görevlerinin yanı sıra Türk Sanat Müziği ilgililerine Temelli kırathânesinin uygun bir yerinde usûl, nazariyat ve repertuar dersleri verdiği bilinmektedir. Yine bu mekânda sanat müziği sevdalılarınca Türk müziği eserlerinin icra edildiği ve müzik sohbetlerinin yapıldığı bilinmektedir. Gıyasettin Temelli'nin vefatından sonra bu mekân, sanata dair Âşık programlarının tertip edildiği, yerli ve yabancı turistlerin farklı organizasyonlarla toplumun gelenekle olan bağının kurulmasında kültür-sanat hizmeti sunan önemli bir misyonu devam ettirmektedir.

Sonuç ve Öneriler

"Erzurum'da Türk Sanat Müziği Varlığı Üzerine Bir Araştırma" başlığı altında yapılan bu çalışmanın şu sonuçlara ulaşılmıştır;

Erzurum'da Geleneksel Türk sanat müziği çalışmalarının başlangıç itibarı ile özel ve küçük topluluklar halinde ifa edildiği,

Erzurumlu mutasavvıf, halk ozanı ve şairlerin şiirlerinden daha ziyade ilahi formunda değişik makamlarda eserler bestelenmesiyle Türk Sanat Müziğinin neş ü nemâ bulduğu,

Erzurum Halk Oyunları Halk Türküleri Turizm Derneğinin, 1955–1985 yılları arasında hemen her yıl tertip edilen etkinliklerde, Türk sanat müziğinin de yer aldığı, ayrıca bu etkinliklerde davetli konuk sanatçılarla "Celal Güzelses, Mustafa Sağyaşar, Necdet Tokatlıoğlu, Şükran Ay, Nesrin Sipahi vb." Erzurum halkının buluşturulduğu,

Müzik eğitimi veren kurumların bazılarında müfredat gereği Türk müziği derslerinin yeterli olmadığı,

Erzurum Müzik Cemiyeti'nin Türk müziğinin en büyük formlarından olan "Âyin'i Şerif" icrasının yanı sıra Türk müziğinin değişik birçok formunda konserler tertip ettiği ve Türk müziği eğitimine önemli katkıda bulunduğu,

Belediyeler bünyesinde oluşturulan Türk müziği Topluluklarının daha ziyade konser amaçlı bir misyon üslendikleri,

Erzurum'un, çeşitli yerlerindeki kahvehane, pastane vb. gibi mekânlarda küçük topluluklar halinde Türk sanat müziğinin icra edildiği, sonuçlarına ulaşılmıştır.

Özel veya resmi kurumlar bünyesinde oluşturulmuş Türk müziği topluluklarının konser tertip etme amaçlarının yanı sıra Türk müziğinin eğitimi üzerine de gerekli ihtimamı gösterecek etkinlikleri gerçekleştirmeleri,

Toplumun sosyo-kültürel yapısının korunması ve devamlılığının sağlanması, ayrıca müzik bölümlerinde tahsil görmeyi arzu eden gençlerin hazır bulunuşluğu bağlamında müzik derneklerinin önemi şüphesizdir. Bu nedenle Türk müziği derneklerinin il genelinde yaygınlaştırılması ve devlet kuruluşlarınca maddi-manevi destek sağlanması,

Erzurum Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun geçmiş dönemde Türk sanat müziği bağlamında yapmış olduğu (konser, söyleşi, öğretici programlar vb.) yayınların yeniden hayat bulması için gerekli girişimlerde bulunulması tarafımızca önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Artun, E. (2001). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
Bingöl, İ. (2018). *Türkülerde yaşayan şehir Erzurum*. Dergâh Yayınları.
Bulut, S. (1984). *Kuşaktan kuşağa Erzurum folkloru*. Emekli Ofset.

- Bulut, S. (1997). *Erzurum çarşı pazar*. Kültür Yayınları.
- Cengiz, M. (2015). *Erzurumun yüzleri Alvarlı Efe*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Diclehan, Ş. (1980). *Çeşitli yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı*. Er-Tu Matbaası.
- Düzgün, D. (2005). *Erzurum'da kahvehaneler ve âşık kahvehanesi geleneği*. Aktif Yayınevi.
- Elmalı, H. (2020). Alvarlı Mehmet Lütfi Efendi ve Erzurum destanı. <https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Makale/1763/Alvarli-Muhammed-Lutfi-Efendi-ve-Erzurum-Destani.asp?LID=TR&ID=1763>
- Feyzi, A. (2015). *Geleneksel Türk müziğinde güfte unsuru ve Alvarlı Efe*. *Alvarlı Efe Sempozyum Bildirileri*, II,90,91. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Feyzioğlu, N. (2006). Erzurumlu Emrah'ın derlenmiş ve bestelenmiş eserleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(7), 257-265.
- Kasır, H. A. (2018). *Erzurum şairleri*. Dergâh Yayınları.
- Konyalı, İ. H. (2010). *Abideleri ve kitabeleri ile Erzurum tarihi*. Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Yayınları.
- Kurnuç, Z. (2005). *Erzurum ve Türk Müziği*. Güneş Vakfı Yayınları.
- Kurt, A. (2017). *Yakın geçmiş anıları*. Arı sanat Yayınevi.
- Kurt, A. (2017). *Erzurum'da on yıl önce makaleler*. Zafer Matbaa.
- Özkan, İ. H. (2003). *Türk müziği nazariyatı ve usulleri*. Ötüken Neşriyat.
- Sezer, L. (2013). *Erzurum folklorü*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Solmaz, G. (2002). *Erzurum şehrindeki tarihi eserler*. Hakikat Ofset.
- Sözer, V. (2005). *Müzik Ansiklopedik Sözlük*. Remzi Kitabevi.
- Tanpınar, A. H. (2017). *Beş şehir*. Dergâh Yayınları.
- Turabi, A. H. (2015). *Türk Din Mûsikîsi'nde Alvarlı Efe Hazretleri*. *Alvarlı Efe Sempozyum Bildirileri*, II, 83. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Turabi, A. H., & Erhan, Ö. (2016). *Erzurumî ilâhiler*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (2004). *Türk Sanat Müziği seçme eserler II*. Müzik Dairesi Başkanlığı.